

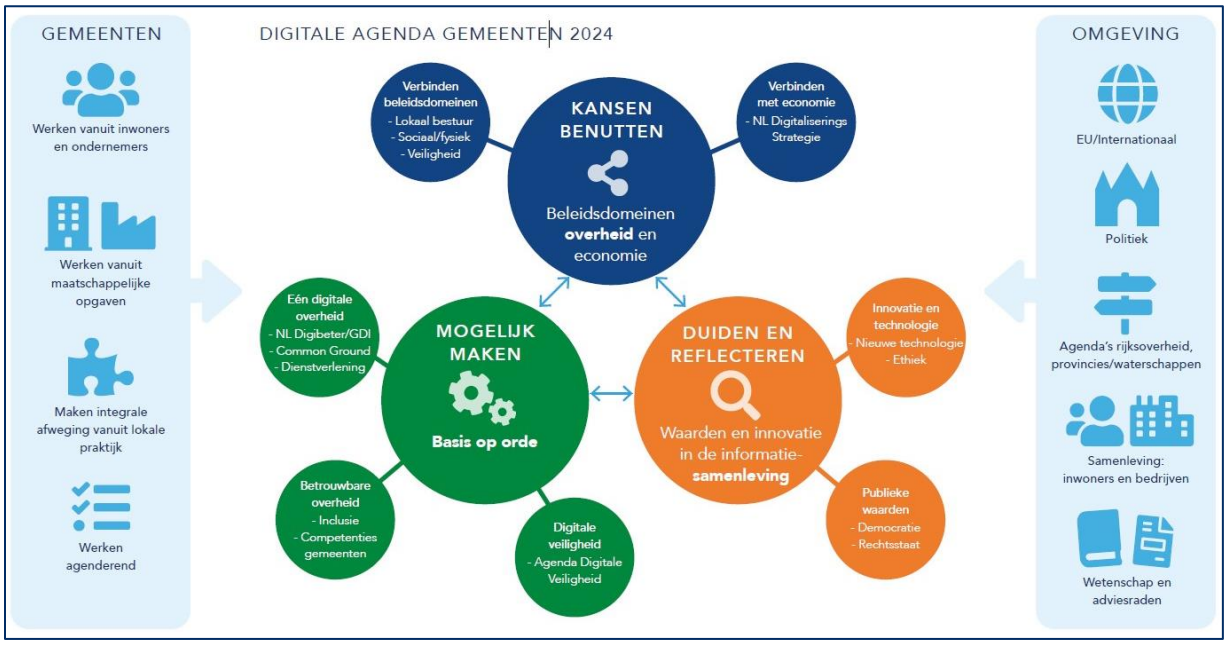
Position paper

VNG Digitalisering

Ten behoeve van het Rondetafelgesprek Digitalisering 28 september 2021

We kunnen niet meer om de digitalisering van onze samenleving heen. De manier waarop wij samenleven, werken en reizen wordt in grote mate beïnvloed door technologie en digitalisering. Als maatschappij vormen wij de digitalisering, maar het vormt ons evengoed. We leven in een echte *informatiesamenleving*.
Iedere dag worden er in deze informatiesamenleving keuzes gemaakt die inwoners, bedrijven en de overheid raken. Welke data en psychologische beïnvloeding gebruiken bedrijven voor hun verdienmodel? Welke methode kiest de overheid om de verspreiding van de coronapandemie te monitoren? En welke rechten heb je in de digitale wereld als Nederlandse burger? Dit soort vragen overvalt ons nog te vaak, terwijl de digitalisering overal om ons heen evident is. We zien hoe het maatschappelijk debat hierover volwassen wordt en de tijd is rijp dat dit ook terugkomt in politieke besluitvorming. Nu worden keuzes namelijk nog te vaak impliciet of door anderen (zoals grote techbedrijven) gemaakt.

Gemeenten zien de uitwerking van digitalisering en zien bij uitstek wat het effect op de samenleving van de digitale transitie is. De VNG heeft de Digitale Agenda Gemeenten 2024[1] vastgesteld, waarin drie centrale doelstellingen worden benoemd:

[1] https://vng.nl/sites/default/files/2020-05/digitale_agenda_gemeenten-2024_vng.pdf

Als aftrap voor de nieuwe Tweede Kamercommissie voor Digitale Zaken doet de VNG vier oproepen:

- Houd de mens centraal
- Investeer in de digitale basis
- Benut kansen van digitalisering
- Maak digitalisering politiek

Houd de mens centraal

Bestaande grondrechten staan onder druk door digitalisering en worden soms nog onvoldoende beschermd bij de inzet van nieuwe technologieën. Het is zaak dat overheden de maatschappelijke impact van digitale technologieën *aan de voorkant* kennen en maatschappelijk verantwoord innoveren. Digitalisering heeft invloed op de positie die inwoners innemen in onze samenleving. De rol van sociale media op het publieke debat is bijvoorbeeld niet meer weg te denken en de rechtsstaat heeft zich te wapenen tegen ongewenste digitale inmenging. Aan de andere kant zien we dat niet iedereen mee kan doen in de informatiesamenleving. Gemeenten vragen aandacht voor publieke waarden in de informatiesamenleving met het gesprek over digitale grondrechten. Dat is een verantwoordelijkheid die we als overheid voor onze inwoners hebben. Iedere inwoner is immers mede-eigenaar van de overheid en daarmee van de gegevens die de overheid heeft en gebruikt.
Daarop volgend is het zaak fors te investeren in digitale inclusie; iedereen moet volwaardig mee kunnen doen in de samenleving en bij de overheid. De kennispositie van inwoners, maar ook van bestuurders en volksvertegenwoordigers, moet worden vergroot. De VNG onderstreept het belang van het recente rapport van de ROB 'Sturen of gestuurd worden?'[2].

Gemeenten hechten groot belang aan publieke waarden bij het toepassen van technologische middelen. We werken bijvoorbeeld samen aan de ontwikkeling van registers voor algoritmen en sensoren. Dit sluit aan bij een behoefte die ook in de kamer is geuit in de aangenomen motie-Klaver (35510-16). In navolging van de adviezen in het Smart City onderzoeksrapport van de Autoriteit persoonsgegevens[3] erkennen gemeenten het belang van gedegen privacybeleid, waarbij de bescherming van persoonsgegevens en de behoeften van de inwoner centraal staan. Op plekken waar privacywetgeving op gespannen voet staat met andere (domein-specifieke) wet- en regelgeving zoeken gemeenten actief de samenwerking op met BZK, JenV en de AP. Het duiden van de verschillende juridische kaders in relatie tot privacy-vragen is niet iets wat gemeenten alleen kunnen, zeker wanneer de technologische mogelijkheden verder toenemen.

Zoals gezegd digitaliseert de wereld om ons heen snel. In Europa wordt onder de titel 'Digital Europe' hard gewerkt aan kaders voor de digitale transformatie van Europa. Gemeenten verwachten dat de Green Deal ook een sterke drijfveer is voor grootschalige inzet van digitalisering. Dit vraagt coördinatie en kaderstelling door de medeoverheden, zodat die forse investeringen bijdragen aan opgaven én publieke waarden. Niet voor niets spreekt de Europese Unie over een *human-centric* aanpak, waarbij de belangen en rechten van inwoners voorop worden gezet. Het is zaak om hier als gezamenlijke overheden vroegtijdig op aan te sluiten, zodat waarborgen op dit niveau worden afgesproken en iedere gemeente uit kan gaan van dezelfde standaard.

[2] https://vng.nl/artikelen/reactie-op-rob-advies-sturen-of-gestuurd-worden-over-de-legitimiteit-van-sturen-met-data
[3] https://www.autoriteitpersoonsgegevens.nl/sites/default/files/atoms/files/onderzoeksrapport_smart_cities_def.pdf

Investeer in de digitale basis

De basis van de digitale overheid is niet op orde. Inwoners moeten uit kunnen gaan van een betrouwbare overheid die veilig met hun gegevens omgaat en robuuste dienstverlening heeft. Het is daarom essentieel dat er geïnvesteerd wordt in de basis van de digitale infrastructuur. De Generieke Digitale Infrastructuur (GDI) heeft onderhoud nodig. Daarvoor ontbreken nu de financiën, waardoor overheden niet over een gedegen en toekomstvaste informatievoorziening kunnen beschikken. Hetzelfde geldt voor de basisregistraties. Het stelsel van basisregistraties is verouderd, terwijl de digitalisering vraagt om innovatie van de (digitale) identiteit. Gemeenten staan klaar om de mogelijkheden voor een digitale identiteit te onderzoeken en te benutten. Het verwerken en bewaren van persoonsgegevens verdient aandacht. Een nieuwe blik op het begrip persoonsgegeven in de digitale omgeving vraagt inspanningen van de overheid. Ook de capaciteit, expertise en kennis over digitalisering verdient aandacht. De ambities en uitdagingen die gemeenten – en de overheid in het algemeen – zien moeten ook worden opgepakt. Gezamenlijk kunnen gemeenten hier veel kennis in delen, maar evengoed moet ook een kleine of middelgrote gemeente uit de voeten kunnen met de digitalisering.

Gemeenten hebben een eigenstandige en sterke positie bij de digitale veiligheid in hun gemeente. Zo is vanaf 1 januari 2020 de Baseline Informatiebeveiliging Overheid (BIO) van kracht, die oude baselines voor informatieveiligheid vervangt. De VNG treedt hierbij op namens gemeenten, net zoals de VNG geadviseerd heeft bij de opstelling van de BIO. De Informatie Beveiligingsdienst (IBD) van de VNG ondersteunt gemeenten bij het implementeren van de BIO. Deze organisatie is tevens de Computer Emergency Response Team (CERT) voor gemeenten. Het aantal digitale bedreigingen in incidenten laat zien dat digitale veiligheid een hoge prioriteit heeft. Het staat bij gemeenten hoog op de politieke agenda, maar de centrale aansturing vanuit de rijksoverheid mist nog. Digitale veiligheid is bij uitstek (gemeente)grensoverschrijdend, waardoor een centrale aanpak en agenda noodzakelijk is.

Benut kansen van digitalisering

Gemeenten willen de digitalisering van de overheid versnellen om de kansen die de digitale transformatie biedt maximaal te benutten. Verschillende grote lokale en regionale problemen, zoals de energietransitie of de woningbouw, kunnen we gezamenlijk beter aanpakken wanneer innovaties worden omarmd. Dat kunnen gemeenten niet alleen, daarom investeren we samen met andere overheden bijvoorbeeld in de ontwikkeling van Digital Twins, monitoring en de aanleg van data-infrastructuur. Connectiviteit kan als fundament dienen voor onze economie, maar daar zijn lokale investeringen en plannen voor nodig. Technologische toepassingen helpen om beleid beter uit te kunnen voeren en de inzet van kunstmatige intelligentie kan helpen om vroegtijdig uitdagingen in de samenleving aan te pakken. Veel wethouders en burgemeesters worstelen met het aanpakken van ondermijning of het bevorderen van de leefbaarheid in een wijk. Met behulp van data kunnen zij doelgericht en efficiënt problemen signaleren en hiertegen optreden.

Bij de inzet van technologische middelen en oplossingen is de inzet hiervan nooit een doel op zichzelf. Bij elke nieuwe inzet moet steeds weer de vraag gesteld worden of dit middel de inwoner dient, en of het gebruik van technologie überhaupt noodzakelijk is. De gebruikte technologie is per definitie waardegeladen, daarom is het cruciaal dat we deze waarden kunnen duiden en de mens centraal zetten. Dit zorgt voor wezenlijke dilemma's tussen de reikwijdte van de technologische toepassing en de inbreuk op onze waarden die wij als samenleving toelaten om bepaalde doelen te bereiken. Die dilemma's moeten op een zorgvuldige manier worden afgewogen. Gemeenten willen met medeoverheden richting geven aan de toepassing van slimme technieken of het bij elkaar brengen van data. Door juridische en ethische kaders te ontwikkelen, in samenwerking met bewoners en maatschappelijke partners. Zoals onze Principes over de verzameling van data op straat[4]. Op basis van de praktijk, dicht bij de belevingswereld van onze inwoners.

[4] https://vng.nl/sites/default/files/2019-11/09a-bijlage-principes-voor-de-digitale-samenleving.pdf

Maak digitalisering politiek

De samenleving en het bedrijfsleven lijkt sneller te digitaliseren dan de overheid. De mogelijkheden zijn eindeloos op de digitale snelweg waar we op rijden, maar we missen vangrails en bewegwijzering. De belangen van de samenleving verdienen een duidelijke afweging bij de politieke keuze om bijvoorbeeld Digital Twins voor de verstedelijkingsopgave of in te zetten op connectiviteit als drijver van de economie. Gemeenten, maar ook andere overheden en het rijk dienen de publieke waarden actief te beschermen bij digitalisering, om (nieuwe) excessen te voorkomen en inwoners onderling in staat stellen volwaardig deel te nemen aan onze democratie. Soms lijkt sprake van een *waarheidscrisis*, wanneer in de digitale wereld niet door iedereen te duiden is wat echt is en wat niet. Dit alles vraagt om een goed toegerust debat, afgebakend door duidelijke kaders.

Gemeenten werken met kennisagenda's en visies zodat gemeenteraden hun controlerende taak ook op dit vlak kunnen uitvoeren, maar de Tweede Kamer is onmiskenbaar aan zet om de randen van het politieke debat over digitalisering te verkennen. Als overheid moeten we het maatschappelijk verkeer in de informatiesamenleving gaan reguleren, waar dat nu impliciet of door de markt gebeurt. De digitale transitie verdient dezelfde prioriteit die Europa eraan geeft. Eén minister voor Digitale Zaken volgens het voorbeeld van de Europese Unie kan een grote rol spelen in het uitvoeren en coördineren van de brede digitale agenda voor Nederland. Dan kunnen gemeenten een sterke partner zijn in het vormgeven van de relatie tussen overheid en de informatiesamenleving en tussen inwoners onderling.